

5. Грот М.Я. Вибрані психологічні твори / [упоряд., передм., прим. М.Д. Бойправ] / М.Я. Грот. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2006. – 296 с.

6. Помиткіна Л.В. Моделювання етапів прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень як психологічна проблема / Л.В. Помиткіна, Д.Е. Помиткін / Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. – К. : Інформаційно-аналітичне агентство, 2012. – Т. X. – Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип. 22. – С. 560-569.

7. Психологія : підручник для педагогічних вузів / за ред. дійсного члена АПН СРСР проф. Г.С. Костюка. – К. : Рад. школа. – 1968. – 572 с.

8. Сохань Л.В. Искусство жизнетворчества. Предназначение. Жизнетворчество. Судьба: Социологические очерки, социально-психологические эссе, интервью, глоссарий / Л.В. Сохань. – К. : ИД Дмитрия Бураго, 2010. – 576 с.

9. Тихомиров О.К. Психологические механизмы целеобразования / О.К. Тихомиров. – М. : Наука, 1977. – 258 с.

10. Фрейджер Р. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / Роберт Фрейджер, Джеймс Фейдимен. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. – 704 с.

11. Чернобровкін В.М. Психологія прийняття педагогічних рішень : монографія / Володимир Миколайович Чернобровкін ; Держ. закл. "Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка". – Луганськ : Вид-во ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2010. – 448 с.

УДК [159. 923: 378] 057. 8

## ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЦІННІСНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ

*Потанчук Л.В.*

*У статті розглядаються теоретичні підходи до проблеми вивчення ціннісних якостей особистості студентів, які обрали професію журналіста. Особливу увагу приділено вивченню ціннісних якостей особистості, що визначають пріоритетну сферу в процесі підготовки до майбутньої професійної діяльності.*

*Ключові слова: особистість, цінності, комунікативність, толерантність, емпатійність, творчість.*

*В статье рассматриваются теоретические подходы к проблеме изучения ценностных качеств личности студентов, которые избрали*

*профессию журналиста. Особое внимание уделяется изучению ценностных качеств личности, которые определяют приоритетную сферу в процессе подготовки к будущей профессиональной деятельности.*

**Ключевые слова:** *личность, ценности, коммуникативность, толерантность, эмпатийность, творчество.*

*In the article theoretical approaches are examined to the problem of study of the valued qualities personalities of students, which chosen the profession of journalist. The special attention is spared the study of the valued qualities of personality, which determine a priority sphere in the process of preparation to future professional activity.*

**Keywords:** *personality, values, communicativeness, tolerance, empathy, creation.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Розвиток соціально активної особистості є ключовою проблемою сучасного суспільства. Її функції полягають у розвитку соціально-орієнтованого фахівця, що володіє способами ефективної взаємодії і несе у своїй свідомості цілісний образ своєї професії. Грунтуючись на цінностях, особистість формулює свою життєву позицію, визначає тип світогляду, стиль взаємовідносин з соціальним оточенням. Отже, ключовим у становленні майбутнього фахівця, котрий обрав професію журналіста, стає система цінностей, що визначає актуальність, науково-прикладну та соціальну значущість проведеного дослідження.

Мета статті – теоретичне обґрунтування проблеми визначення професійно значущих ціннісних якостей студентів в умовах навчання у вищому навчальному закладі; розробка й проведення експериментально-діагностичного дослідження ціннісних регуляторів професійної діяльності майбутніх журналістів.

Аналіз останніх досліджень з даної проблеми. У психології існують дослідження з даної проблеми. Так, цінності як основа життєвих орієнтацій розглядаються як вищий диспозиційний рівень (В. Ядов), як механізм саморегуляції духовного світу особистості (М. Тимошин), регулятор поведінки в специфічних суспільно-історичних та конкретних суспільно-психологічних ситуаціях (М. Бобнева, Є. Шорохова), внутрішня система контролю (М. Боришевський, В. Омелько), верхинний рівень смисложиттєвих утворень (А. Адлер, В. Братусь, О. Леонтєв, Ф. Франкл, Е. Фромм). Досліджуються шляхи і способи формування життєвих орієнтацій, психологічні аспекти стратегії життя та життєвого успіху, професійного зростання (К. Абульханова-Славська, Є. Головаха, О. Донченко, Т. Титаренко та ін.), життєво-стильова концепція особистості (Ж. Вірна), психологічні механізми професійного самовизначення особистості (В. Байметов, М. Гінзбург, А. Дени-

сюк, Л. Потапчук та ін.). Водночас, як зазначають дослідники, проблема професійно-значущих цінностей у підготовці майбутніх журналістів вивчена недостатньо.

Виклад основного матеріалу й об'рунтування отриманих результатів дослідження. Зміни соціально-політичного та економічного характеру, що відбуваються в нашій країні, ставлять нові вимоги до підготовки фахівців різного профілю. Важливе значення при цьому має розвиток і збагачення в особистості уявлень про цінність праці, а також своєї відповідності обраній професії.

Ціннісний аспект професійного плану являє собою формування узгодженості системи цінностей та визначення життєвих та професійних цілей, що відповідають власним цінностям.

Цінності – це складний соціально-психологічний феномен, який характеризує спрямованість та зміст активності особистості. Ґрунтуючись на цінностях, особистість визначає свою життєву позицію, що впливає на світогляд людини в цілому.

В. Франкл зазначає, що саме цінності є для людини критерієм, що визначає її сенс життя і без якого вона не може соціально адекватно існувати. Цінності особистості, таким чином, є соціальними регуляторами поведінки людини [7].

За класифікацією Рокича М., ціннісні уявлення можуть бути розділені на термінальні і інструментальні. До першої групи відносять цінності, що є базовими. Відповідно до них індивід будує своє життя, саме їх він готовий відстоювати і захищати. Ця група включає людську гідність, любов, дружбу, процвітання, безпеку, рівність можливостей. Їх можна розглядати як загальнолюдські, універсальні етичні стандарти, що однаково важливі в будь-якій країні і культурі.

До другої групи відносять цінності, що мають більш конкретний поведінковий сенс. Вони можуть бути позначені прикметниками, де відображені види поведінки, що схвалює або відкидає індивід. Ці цінності можуть бути виражені такими складниками, як тактовний, зраджений, компетентний, патріотичний, ввічливий. У відмінності від термінальних цінностей, що характеризуються значною стійкістю і консервативністю, інструментальні цінності більш гнучкі і рухомі. Вони значною мірою піддаються зміні у результаті навчання або набуття нового досвіду.

Вітчизняні вчені (М. Боришевський, Є. Головаха, Т. Титаренко та ін.) з'ясували, що категорія "цінність" пов'язана з духовним змістом життя людини, оскільки має значення вищого порядку, є найважливішим елементом культури, який звеличує людину, формує її духовні орієнтири, надає життєдіяльності певний сенс. Завдяки цінностям особистість відчуває себе цілісною в навколишньому світі. Отже, осо-

бистісні цінності є ланкою між значенням та змістом, між суспільним та індивідуальним буттям, відбиваючись у свідомості людини як ціннісні орієнтації.

У процесі аналізу досліджень [1; 2; 3; 4; 5; 6;] нами з'ясовано, що сформовані професійно-ціннісні орієнтації сучасного фахівця є одним із найважливіших елементів успішної професійної діяльності, оскільки стимулюють його професійно-особистісний розвиток, активізуючи внутрішні механізми особистості (потреби, інтереси, мотиви, установки); відіграють стратегічну роль у поведінці та діяльності; визначають напрями професійної діяльності; коригують його діяльність за допомогою оцінок, орієнтацій та установок, забезпечуючи взаємозв'язок особистісного й предметного в діяльності на основі особистісної орієнтації.

У нашому дослідженні професійно-ціннісні орієнтації фахівця ми розглядаємо як систему стійких ставлень особистості до праці, що формуються на основі усвідомлених цінностей і втілюються у професійній діяльності, зумовлюючи її змістовне наповнення і шляхи досягнення професійних цілей.

Є.І. Головаха [2] вважає, що ціннісні орієнтації можуть виступати в якості критеріїв професійного самовизначення людини, оскільки вони визначають її ставлення до професійної сфери діяльності. Серед них виділяються одна чи декілька найбільш значущих для особистості цінностей, що визначають головне спрямування життєвого шляху.

Є.А. Клімов [4] наголошує, що для кожної професійної групи характерним є свій смисл діяльності, власна система цінностей. Якщо обрана професія, життєвий смисл та бажана життєва цінність складають діяльнісно-смыслову єдність для суб'єкта, то професійна діяльність набуває сутнісного, смисложиттєвого характеру.

У працях В. Давидова, Є. Клімова, Г. Костюка, С. Ніколенка, Б. Федоришина виділяються два підходи до проблеми професійної готовності майбутнього фахівця: діяльнісний та індивідуально-особистісний. З погляду першого особистість традиційно вивчається у відповідності (не відповідності) до вимог професійної діяльності. Залежно від специфіки праці діяльність детермінує професійну поведінку особистості і не тільки розвиває відповідні їй навички, вміння, формує окремі функціональні системи, впливає на своєрідність психічних процесів, але й творчість особистості загалом, її професійні риси та професійну типологію. Жорсткі формально-діяльнісні схеми, професіограми, показники і вимоги в межах вивчення різних видів праці, розроблені на певному етапі розвитку суспільства і науки, були виправдані. Діяльнісний підхід сьогодні спрямований на особистість професіонала, але варто враховувати і те, що різні професії висувають специфічні вимоги до

особистості. Згідно з цим розумінням можна вважати, що майбутній спеціаліст стає професіоналом лише в результаті цілеспрямованого впливу на спрямованість його особистості. Але, на нашу думку, носієм специфічних умінь та якостей є сама особистість професіонала.

Сучасне суспільство не формує автоматично образ журналіста-професіонала, хоча формує його суспільний ідеал. Зрештою сам майбутній фахівець творить цей образ, і без його зусиль, цілеспрямованих дій він не виникне. Тому, аналізуючи психологічні особливості та сутність образу журналіста-професіонала, важливо усвідомити, що його ідеальний образ зумовлюють не тільки психологічні властивості, соціальне середовище, виховання тощо, але й те що ми маємо у реальному житті, твориться його власною творчою активністю, змістовною спрямованістю особистісних якостей.

Наша уява моделює ідеал журналіста, а практика – його образ, що виявляє себе у конкретній діяльності через розмаїття індивідуальних особливостей. Саме відповідна орієнтація у професійній кар'єрі, рівень професіоналізму, змістовна спрямованість, потенційні можливості, значущі особистісні якості та об'єктивні детермінанти визначають особливості праці журналіста, формують його цілісний образ.

Центром і точкою відліку в системі освіти є особистість того, хто навчається, потреба його загального та професійного розвитку. Головна роль у процесі навчання належить цілісним уявленням про формування особистості студента як майбутнього журналіста.

У системі професійної підготовки особистість проходить три стадії розвитку. На етапі допрофесійної підготовки формуються мотиваційна готовність до вибору професії, низка настанов щодо діяльності та особи журналіста. На етапі базової освіти особистість оволодіває професією, а на етапі професійної діяльності досягає професійної зрілості. У цій системі кожний і наступний етап є логічним продовженням розвитку та саморозвитку особистості фахівця такого профілю [5].

Становлення майбутнього фахівця розглядається в межах часу навчання його у вищому навчальному закладі. Водночас студент приходить сюди із вагомим багажем знань і умінь, системою очікувань і настанов щодо вибраної сфери діяльності, які сформовані протягом усього попереднього періоду життя. Реалізація науково-практичної моделі підготовки особистісної парадигми студента у вищому навчальному закладі допомагає теоретично осмислювати та систематизувати, коригувати його фрагментарний життєвий досвід.

Учорашній старшокласник приходить до начального закладу з власним проектом майбутньої професійної поведінки, зі своїми світоглядними орієнтирами та цінностями. Професійне ж навчання має спри-

яти осмисленню цього досвіду та наближувати його до когнітивної моделі науки [3].

Сказане вище дає підстави стверджувати, що управління процесом професійної підготовки спеціаліста слід розглядати насамперед як управління формуванням особистості студента як майбутнього фахівця. Йдеться про цілеспрямоване оперативне регулювання процесу професійного становлення та особистісного зростання студента вищого навчального закладу.

Особлива увага при цьому має приділятися практичним навичкам, які пов'язують ідентифікацію студента з новою соціальною роллю майбутнього журналіста, як наслідок, формування його Я-концепції, трансформацією уявлень його про себе, коригуванням самооцінки.

Кожна професія має свої професійно важливі ознаки, і, природно, для того щоб студенти змогли втілити свої здібності і випробувати себе в майбутньому в журналістській професії, їх особистісні якості мають відповідати професійним ознакам, які вимагаються самим професійним середовищем. Тільки тоді вибір професії буде адекватним.

Проаналізуємо результати дослідження ціннісних якостей студентів, які здобувають професію журналіста. Дослідження проводилося на базі Волинського національного університету. Респондентами були 50 студентів.

З метою виявлення спільних або відмінних тенденцій у цінностях студентів-майбутніх журналістів та формування уявлення про ціннісну структуру їх свідомості ми використали модифікований варіант методики "Ціннісні орієнтації" М. Рокича.

У нашому випадку, дані, отримані за допомогою опитувальника, дають можливість охарактеризувати загальну картину побудови системи цінностей та місця їх в структурі професійних цінностей.

На основі середніх показників привабливості цінності для юнаків і дівчат різних життєвих сфер був складений рейтинг їх цінностей.

За даними середніх показників, у групі домінує цінність "Освіченість"(6,1). На другому місці у рейтингу "Цікава робота"(7,8). Третю позицію займає "Суспільне визнання"(8,5). На четвертому місці знаходиться "Відповідальність"(9,1).

Далі у рейтингу стоїть "Продуктивне життя"(9,4), "Терпимість"(9,6), "Раціоналізм"(9,8), "Чуйність"(9,9) та "Щастя інших"(10,0).

Найбільш щільні дані у групі студентів були отримані стосовно цінностей "Освіченість", "Відповідальність", "Цікава робота" та "Суспільне визнання". Це свідчить про те, що стосовно цих компонентів образу майбутньої професії студенти вже мають сталу думку. Найслабшу

позицію демонструють цінності "Творчість", "Чуйність" та "Щастя інших".

Актуальним у рамках нашого дослідження вважаємо вивчення комунікабельності майбутніх журналістів. З цією метою нами використаний тест "Оцінка рівня комунікативності" Ф. Ряховського. Оцінюючи рівень розвитку комунікативності, ми орієнтувалися на рівень (9-18 балів), що характеризує нормальну комунікабельність, допитливість, терпіння у спілкуванні, вміння відстояти свою точку зору без гарячкування, здатність іти на зустріч із новими людьми без неприємних переживань, охоче знайомитися з ними, бажання бути в центрі уваги.

Отримані результати свідчать про те, що 19,5% досліджуваних мають високий рівень комунікативності, в незнайомих обставинах вони не розгублюються, охоче слухають цікавого співрозмовника, достатньо терплячі у спілкуванні з іншими, охоче знайомляться з новими людьми. 66,2% досліджуваних виявили нормальний рівень комунікабельності. Вони також достатньо терплячі, доброзичливі, люблять спілкуватися, швидко знайомляться з новими людьми, почуваються впевнено. Однак, 14,3% студентів явно не комунікабельні, вони виявляють замкнутість, у них мало друзів, нові контакти виводять їх з рівноваги, вони незадоволені собою.

З метою визначення ставлень досліджуваних студентів до оточуючих у процесі взаємодії з ними була використана методика комунікативної толерантності В.В. Бойка. Нас цікавив рівень сформованості такої властивості особистості, як толерантність, яку ми вважаємо на етапі готовності досліджуваних до професійної діяльності досить актуальною. На основі отриманих даних був зроблений рейтинговий розподіл середніх показників шкал толерантності.

Результати показали, що середні показники знаходяться у діапазоні середнього (5,1-10 балів) та високого (1-5 балів) рівнів комунікативної толерантності. Найбільшу толерантність, за нашими даними, досліджувані проявляють у ситуації фізичного та психічного дискомфорту (шкала 8-3,6 балів). Це означає, що студенти, відчуваючи потребу у співчутті та розумінні, необхідності бути вислуханим, помічають подібні стани в інших і терпляче ставляться до необхідності підтримувати їх.

На другому місці у рейтингу знаходиться шкала "Використання себе як еталону при оцінці поведінки і образу думок інших людей" (4,8 балів). Це говорить про те, що досліджувані не нав'язують себе як еталон, а дають можливість партнеру виражати свою індивідуальність.

Наступною у рейтингу стоїть "Невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших" (4,9 балів). Характерним для наших досліджуваних є те, що вони у взаєминах з іншими здатні йти на по-

ступки партнерам. Однак частині досліджуваних важко ладнати з людьми, у яких поганий характер, складно пристосуватися до нових партнерів по спілкуванню.

Що стосується шкали "Категоричність або консерватизм в оцінках інших людей" (4,9 балів), то ці показники говорять про те, що частина досліджуваних не хочуть сприймати людей низької культури та партнерів з низьким професійним рівнем.

"Прагнення перевиховати партнерів" (5,4) спостерігається у досліджуваних, які мають звичку повчати інших, у яких є бажання бути лідером у взаєминах з іншими.

"Неприйняття і незрозуміння індивідуальності іншої людини" (5,5 балів) займає у рейтингу шосту позицію. Це можна пояснити недовірливістю досліджуваних до оточуючих людей. Вони не хочуть сприймати непосидючих, метушливих людей. Нестандартні особистості найчастіше діють на них негативно.

"Прагнення підігнати партнера під себе, зробити його зручним" (5,8 балів) посідає сьоме місце у рейтингу. У даному випадку можна зрозуміти, що досліджувані особи прагнуть до певної регламентації вчинків партнера, наполягають на своїй точці зору, в оцінці партнера виходять із власних обставин.

Невисокою є здатність "Невміння прощати іншим помилки, незручності, ненавмисно заподіяні вам неприємності" (5,9 балів). Це може бути джерелом взаємних образ, прагнення ускладнити відносини, надавати його словам, вчинкам негативного змісту.

Найнижчим за рейтингом виявився ступінь прихованості неприємних вражень при виявленні якостей партнера, що викликають негативний фон спілкування. Інтолерантність у цих випадках може супроводжуватись емоційними реакціями у відповідь на неприємні особистісні риси, манеру спілкування.

Отже, комунікативна толерантність досліджуваних студентів має своє вираження переважно на середньому рівні сформованості. Найбільш терпиму позицію досліджувані займають у ситуації фізичного та психічного дискомфорту, що створюється іншими, якщо іншими є друзі, близькі, рідні. Некомунікативні якості партнера по спілкуванню, низька здатність вибачати іншим помилки, незручності, ненавмисно завдані неприємності часто супроводжуються негативними емоційними проявами, що безпосередньо впливає на формування професійно-значущих цінностей у майбутній професії.

Здатність до емпатії ми також розглядаємо як професійну якість журналіста. З цією метою ми використали тест-опитувальник емпатійних тенденцій (А. Мехрабієна і Н. Епштейна).



Отримані дані показали, що 13,5% досліджуваних мають високий рівень, 68,2% – середній рівень і 18,3%, відповідно, низький рівень емпатійних тенденцій. Як бачимо, що у наших досліджуваних переважає середній рівень, що здебільшого відповідає наміченим рівням. Однак є певний відсоток студентів, у яких рівень розвитку емпатійних тенденцій нижчий від наміченого рівня, необхідного для забезпечення ефективності майбутньої діяльності.

Наступним етапом нашого дослідження було вивчення рівня розвитку творчого потенціалу особистості. На основі методики "Який Ваш творчий потенціал", розробленої Н.П. Лукашевич, О.Н. Лукашевич, ми спробували виявити ті рівні розвитку кожної з якостей, що є необхідними і достатніми для успішної майбутньої професійної роботи.

Результати за даною методикою виявили високий рівень творчого потенціалу у студентів (23,9%), 51,0% – середній рівень і 15,1% – низький рівень. Це говорить про те, що переважна більшість студентів, які обрали професію журналіста, мають значний творчий потенціал. Ми передбачаємо, що цьому сприяє розвиток творчих здібностей більшості наших досліджуваних. З їх відповідей видно, що вони позитивно налаштовані на зміни, котрі чекають їх у житті, обираючи професію, вони орієнтуються на свої можливості й перспективи для себе, на потрібність вибраної професії, на її переваги. Але незначна частина наших досліджуваних ще не розкрила свій творчий потенціал, про що свідчать наведені показники.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Усе вищевикладене вище дає підставу зробити висновки про те, що проблема формування системи ціннісних особистісних якостей у студентів, які планують пов'язати своє життя з професією журналіста, є надзвичайно актуальним і складним процесом. Наше дослідження показало, що серед важливих якостей особистості майбутніх журналістів є: актуалізація потенціалу власних цінностей, комунікабельність, толерантність, емпатійність, наявність творчого потенціалу. Однак частина досліджуваних якостей на даному етапі навчання знаходяться на середньому рівні розвитку. Тому перспективним вважаємо включення психокорекційних програм у дослідження зазначених та інших особистісних якостей, необхідних для професійного розвитку майбутнього журналіста.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М.Й. Самосвідомість як фактор психічного розвитку особистості / М.Й. Боришевський // Психологія і суспільство. – 2009. – №4. – С. 119-126.

2. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е.И. Головаха. – К. : Наукова думка, 1988. – 144 с.

3. Копылова Н.В. К вопросу о становлении личностно- профессиональных качеств будущего специалиста / Н.В. Копылова // Мир психологии. – 2005. – № 1. – С. 162-170.

4. Коць М.О. Комунікативна компетентність як складова професіоналізму майбутнього педагога / М.О. Коць // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 1. – С. 52-55.

5. Потапчук Л.В. Психологічні особливості професійної мотивації особистості / Л.В. Потапчук // Професійна психологія: методологія, методи та практика : зб. наук. пр. / за заг. ред. Ж. Вірної. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. Нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. – С. 5-24.

6. Титаренко Т.М. Життєві домагання особистості: феноменологічний та структурний підходи / Т.М. Титаренко // Психологія і суспільство. – 2004. – №4. – С. 128-145.

7. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 356 с.

**УДК 159.922**

## **УЯВЛЕННЯ ПРО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ**

**Пророк Н.В.**

*У статті аналізуються сучасні наукові уявлення про феномен саморозвитку. Розглядаються також основні характеристики самовдосконалення в контексті даної проблеми.*

**Ключові слова:** самовдосконалення, активність, саморозвиток, професіогенез.

*У статье анализируются современные научные представления про феномен саморазвития. Рассматриваются также основные характеристики самосовершенствования в контексте данной проблемы.*

**Ключевые слова:** самосовершенствование, активность, саморазвитие, профессиогенез.

*The article analyzes modern scientific views of the phenomenon of a self-development. Main characteristics of the self-perfection are also researched in this issue's context.*

**Keywords:** self-perfection, activity, self-development, professiogenesis.